
Fra: Arbeidsgruppen for sensorveiledninger

Til: Prorektor Gro Bjørnerud Mo

Dato: 15. januar 2018

Sensorveiledninger ved Universitetet i Oslo

Bakgrunn

Arbeidsgruppen for sensorveiledninger er oppnevnt av prorektor Gro Bjørnerud Mo og er del av rektoratets satsing på utdanning ved UiO. Arbeidet har sitt utspring både i universitetets interne kvalitetsarbeid og i det kommende påbudet i universitets- og høyskoleloven (uh-loven) om sensorveiledninger for alle eksamener.

Kvalitetsmeldingenⁱ slår fast at regjeringen vil stille krav om sensorveiledning til alle eksamener. Sensorveiledninger ses på som et virkemiddel for å ivareta studentenes rettssikkerhet, og det legges til grunn at de vil bidra til bedre kvalitetssikring av det fastsatte læringsutbyttet og til å redusere ulikhet i sensur mellom sensorer. Det forventes også større samsvar mellom førstegangssensur og klagesensur. Regjeringens initiativ oppsummeres slik:

«[D]et er viktig at det finnes sensorveiledninger for hver enkelt eksamen. Sensorveiledningene skal utfylle studieplanen og være til hjelp i sensors vurderingsarbeid. De sikrer at ulike sensorer legger de samme retningslinjene til grunn for vurderingen, og at vurderingen gjøres opp mot det fastsatte læringsutbyttet for emnet og studieprogrammet. Regjeringen vil derfor stille krav om at det innen ett år utarbeides sensorveiledning til alle eksamener.» (side 58-59)

Kunnskapsdepartementet følger opp dette i høringen om endring av uh-loven høsten 2017ⁱⁱ:

«Gode ordninger for sensur er nødvendig for en uhildet og rettferdig karaktersetning og dermed for studentenes rettssikkerhet. Sensuren må organiseres på en måte som bidrar til å sikre utdanningskvaliteten og som inngir tillit både hos studentene og mottakerne av kandidatene. Det er også viktig med åpenhet og innsyn rundt sensurordningen.»

Høy tillit til sensurprosessen er vesentlig for kvaliteten i UiOs utdanninger og kandidatenes kompetanse. Sensorveiledninger på alle eksamener kan bidra til å forbedre UiOs vurderingssystem og dermed utvikle kvaliteten i UiOs studieprogram og emner.

Mandat og sammensetning

Arbeidsgruppen har fått følgende mandat:

1. Lage veileder/retningslinjer for utforming av sensorveiledninger ved UiO.
2. Vurdere mulighetene for mer systematiske/generelle ordninger for automatisk begrunnelse.
3. Se på løsninger både for digital slutteksamen og innleveringer underveis i semesteret.

Arbeidet skal lede fram mot sak til universitetsstyret 6. februar 2018 om prinsippvedtak og videre tidsplan. Utdanningskomiteen og dekangruppen holdes orientert om arbeidet.

Arbeidsgruppens kartlegging av fakultetene sensorveiledning viser at de utformes ulikt. Det er fagenes egenart som legger de avgjørende premissene for oppgaver og sensorveiledninger. Arbeidsgruppen mener derfor at de konkrete faglige vurderingene må gjøres på fakultets- og instituttnivå. De prinsipper som arbeidsgruppen anbefaler gir rammene for dette arbeidet.

Arbeidsgruppen vil i neste fase drøfte mulighetene for vurdering underveis i studiene og videreutvikling av digital eksamen, samt mulige ordninger for automatisk begrunnelse, jf. punkt 2 og 3 i mandatet. Dette arbeidet fortsetter våren 2018 og legges fram for universitetsstyret i mai.

Arbeidsgruppens sammensetning har vært slik:

- Sten Ludvigsen, dekan ved UV (leder)
- Jan Frich, prosjektleder ved MED/HEL SAM (deltok fram til november 2017)
- Jarle Breivik, professor ved MED/IMB (deltar fra desember 2017)
- Anne-Lise Lande, seksjonsleder system/eksamen i AF
- Ragnhild Runde, utdanningsleder ved MN/IFI
- Randi Saunes, seksjonsleder eksamen ved JUS
- Tora Skodvin, undervisningsleder ved SV/ISV
- Susann Andora Biseth-Michelsen, Studentparlamentet
- Henrik Paulsen Mandelid, Studentparlamentet

Avdeling for fagstøtte ved Jonny Roar Sundnes har vært sekretær for arbeidsgruppen.

Prosess

Arbeidsgruppen har så langt hatt tre møter i hhv. november, desember og januar 2017-2018. Det første møtet ble brukt til å introdusere temaet og bringe fram problemstillinger som det er behov for å drøfte nærmere. I tillegg ble det besluttet at vi i første fase skulle avgrense oss til mandatets punkt 1 om sensorveiledninger. Det andre møtet var et halvdags arbeidsmøte hvor arbeidsgruppen diskuterte sentrale problemstillinger om sensorveiledninger. I det tredje møtet ble forslagene som gjelder sensorveiledninger klargjort for overlevering til universitetsledelsen (dette dokumentet).

Arbeidsgruppen har gjennomført en kartlegging ved alle fakultetene som viser at sensorveiledninger allerede er godt innarbeidet ved svært mange eksamener på UiO, men at de ikke blir systematisk brukt ved alle fakulteter og institutter.

Formålet med sensorveiledninger

For å kunne beskrive utformingen av sensorveiledninger mer konkret, trengs det en forståelse for formålet med sensorveiledninger. Arbeidsgruppen ser at de vil bidra til økt kvalitet på flere måter:

- Skape sammenheng mellom program/emne, eksamensoppgaver og sensur.
- Kvalitetssikre sensuren og nivået mellom sensorer samt mellom ordinær sensur og klagesensur.
- Gi informasjon til kandidatene om sensuren og vurderingskriteriene.

Sensorveiledningene skal blant annet bidra til økt sammenheng og samsvar (*alignment*) mellom læringsutbyttet, eksamensoppgavene og vurderingskriteriene i et emne. Læringsutbyttet må styre hvilken vurderingsform som brukes og hvilke kriterier studentenes prestasjoner vurderes på grunnlag av, og sensorveiledningen må angi hvordan elementene i læringsutbyttet vektlegges.

UiOs veiledning for bruk av kvalifikasjonsrammeverket skal gjøre arbeidet med rammeverket enklere og mer enhetlig på tvers av UiO, og veiledningen drøfter blant annet hvordan man formulerer den kompetansen studentene skal tilegne seg (kunnskap, ferdigheter, generell kompetanse) og hvilket nivå den skal være på (bachelor, master, ph.d.).ⁱⁱⁱ Problemstillingene er sentrale også når det skal formuleres vurderingskriterier, og veiledningen vil derfor være et godt hjelpemiddel også i arbeidet med sensorveiledninger.

En av de fremste hensiktene med rammeverket er å bidra til tydeligere formidling av hva studentene skal lære, men beskrivelsene av forventet læringsutbytte må tillempes de fagene der det skal benyttes. I formuleringer av studiers læringsutbytte, må en ta hensyn til fagets epistemologi og faglig gyldige måter å uttrykke seg på. Samtidig er det viktig å formulere seg slik at også studenter som ennå ikke behersker fagspråket, kan finne målformuleringene meningsfulle.^{iv} Utformingen av sensorveiledninger vil på tilsvarende måte avhenge av fagenes egenart.

For å redusere risikoen for og opplevelsen av vilkårlighet mellom sensorer og kommisjoner, må sammenhengen mellom læringsutbytte, eksamensoppgaver og vurderingskriterier være klar og omforent mellom sensorene som vurderer studentenes eksamensbesvarelser.

Sensorveiledninger for ulike eksamenstyper

Arbeidsgruppen vil fremheve at sensorveiledning ikke er et ensbetydende begrep, og man behøver et utvidet begrepsapparat for å definere ulike former for sensorveiledning. Disse er igjen knyttet til ulike typer eksamener, deriblant skriftlige, muntlige, praktiske og kliniske. Hva en sensorveiledning er vil dermed avhenge av kontekst:

- Sensorveiledninger kan være generelle, generiske beskrivelser uavhengig av bestemte eksamener og semestre, eller de kan være en fagspesifikk beskrivelse som er tilpasset én enkelt eksamen.
- Sensorveiledninger kan ta utgangspunkt i emnebeskrivelsen og være et ledd i forberedelsen av eksamensoppgavene, de kan utarbeides i parallell med eksamensoppgavene som ledd i kvalitetssikringen av disse, eller de kan utarbeides først etter at oppgavene er klare.

Noen sentrale forskjeller ved utformingen av sensorveiledninger kan skisseres slik:

<i>Generiske sensorveiledninger (Vurderingskriterier)</i>	<i>Kombinasjon av generiske og spesifikke sensorveiledninger</i>	<i>Spesifikke sensorveiledninger (Fasit/løsningsforslag)</i>
For eksempel masteroppgaver, større semesteroppgaver mm.	For eksempel tekstoppgaver, langvaroppgaver mm.	For eksempel eksamener med konkrete svaralternativ.
Utarbeides i forkant, tar utgangspunkt i emnebeskrivelsen.	Utarbeides i forkant, underveis eller i etterkant avhengig av eksamensform og -oppgaver.	Utarbeides underveis eller i etterkant, tar utgangspunkt i eksamensoppgavene.
Generelle retningslinjer for vurdering av besvarelsene.	Kan inneholde både generelle retningslinjer for vurdering av besvarelsene og konkrete momenter på enkeltoppgaver.	Fasit/rettenøkkel med angivelser av riktige svar og hvordan alternative/delvis riktige svar skal vurderes.
Stabile over tid, gjenbrukes i flere semestre.	Vesentlige elementer er stabile over tid, men tilpasses den enkelte eksamen.	Utarbeides for hver eksamen og tilpasses oppgavene.
Kan være tilgjengelige for kandidatene før eksamen.	Offentliggjøres normalt for kandidatene etter eksamen.	Offentliggjøres for kandidatene først etter eksamen.

Tabellen skal ikke begrense mulighetene for utforming av sensorveiledninger, men snarere gi en illustrasjon av hvilke problemstillinger fagmiljøene bør drøfte og ta stilling til. Vurderingsformen i det enkelte emne og fagmiljøets tradisjoner for gjennomføring av sensur vil avgjøre hvilken variant man velger.

Sensorveiledningene må også leses sammen med karakterbeskrivelsene, enten de generelle beskrivelsene som er felles for alle eller eventuelle fagspesifikke beskrivelser. Ved utformingen av sensorveiledninger bør man etterstrebe at sensorene får tilstrekkelig hjelp til å skille mellom de ulike karaktertrinnene på hele karakterskalaen, ikke bare ytterpunktene. Hva må til for å få en A på denne eksamenen? Hvor går grensen mellom B og C? Selv på operative eksamener vil imidlertid dette være vanskelig, og det vil ofte handle om å etablere felles rammer for skjønnsutøvelsen. Disse rammene vil bli klargjort i anvendelsen av sensorveiledninger.

Muntlige og praktiske eksamener kan ha krav til sensorveiledninger som skiller dem fra skriftlige eksamener. I disse tilfellene vil en sensorveiledning like gjerne fungere som en «sjekkliste» som eksaminator/sensor bruker underveis i eksamenen, i tillegg til at den gjør rede for vurderingskriteriene. Dersom den muntlige eksamenen er justerende^v, er det mulig å ha en felles sensorveiledning for det skriftlige arbeidet og den muntlige eksamenen, avhengig av hvordan vurderingsformen og sensurarbeidet er lagt opp.

Sensorveiledningene må være så konsise og tydelige som mulig. De må omtale alle kriteriene som tillegges vekt i vurderingen av besvarelsene, inkludert eventuelle formalkrav. Dersom det ved en semesteroppgave er angitt omfang, hvordan skal sensorene forholde seg til besvarelser som bryter med dette? Dersom kandidater ved muntlig eksamen framstår tydelig stresset eller går tom for tid, hvordan skal dette håndteres? Her vil emnets læringsutbytte og vurderingsform være avgjørende for hva som skal tillegges vekt.

Utforming av sensorveiledninger

Arbeidsgruppen går ikke nærmere inn på hvilke prosesser som bør ligge til grunn for utformingen av sensorveiledninger, dette må fagmiljøene utforme løsninger for og ta beslutninger om. Fakultetene vil få et hovedansvar for å koordinere det videre arbeidet, og det vil være avgjørende å sikre faglig eierskap til arbeidet. Fakultetene bør sørge for at det utarbeides prosedyrer for utforming av sensorveiledninger og at dette nedfelles i en implementeringsplan.

Arbeidsgruppen ber fakultetene og LINK – Senter for læring og utdanning vurdere om det er behov for mer konkrete veiledninger eller forslag til prosedyrer for utforming av sensorveiledninger, eller om denne typen problemstillinger løses best gjennom senterets ordinære konsultasjonsvirksomhet.

Arbeidsgruppen slår fast at sensorveiledninger må utformes i tråd med fagenes egenart, men vil også oppfordre fakultetene og instituttene til å søke inspirasjon fra fagmiljøer som allerede har funnet gode løsninger for arbeidet med sensorveiledninger. Her vil LINK kunne få en sentral rolle både i innføringsfasen og i det videre arbeidet med deling av erfaringer og god praksis.

Offentliggjøring av sensorveiledninger

Uh-loven slår fast at sensorveiledninger skal gjøres tilgjengelig for kandidatene etter at eksamen er gjennomført. Offentliggjøring kan også skje tidligere dersom sensorveiledningens innretning tilsier at dette er mulig. Lovens bestemmelser er utgangspunktet for spørsmål om offentliggjøring, og dette må kobles med en vurdering av hva som er hensiktsmessig på den enkelte eksamen og i fagmiljøet.

Arbeidsgruppen ser fire hovedalternativer, avhengig av hvilken type sensorveiledning det er snakk om:

1. Sensorveiledninger som i stor grad inneholder generelle vurderingskriterier, kan gjøres tilgjengelig når som helst.
2. Sensorveiledninger som er spesifikke for den enkelte eksamen, kan gjøres tilgjengelig umiddelbart etter eksamen eller samtidig med at sensuren kunngjøres.
3. Sensorveiledninger for eksamener fagmiljøet ønsker å begrense tilgangen til, kan gjøres tilgjengelig bare for kandidatene som har avlagt eksamen.
4. For enkelte eksamener kan det gjøres ytterligere avgrensninger i innsynet, jf. nedenfor.

Arbeidsgruppen legger til grunn at sensorveiledninger som den klare hovedregel bør gjøres tilgjengelig for alle, og at dette bør skje på en måte som gjør det lett for studentene å finne fram til og sette seg inn i dem. Dette innebærer at fagmiljøet i størst mulig grad bør velge alternativ 1 eller 2 fra listen ovenfor. Hvorvidt sensorveiledninger publiseres på emne- eller semestersidene eller på andre måter, avgjøres på fakultets- og instituttnivå.

I den grad fakultetets praksis ikke innebærer at alle kan gjøre seg kjent med sensorveiledningen, må eventuelle øvrige krav om å få se den håndteres som innsynsbegjæringer. Hovedregelen for innsyn i offentlig sektor tilsier at dokumenter er offentlige så sant det ikke finnes en hjemmel og en begrunnelse for å unnta dem fra offentlighet. Det er umiddelbart vanskelig å se at lovens unntaksbestemmelser kan være aktuelle for sensorveiledninger, men et eventuelt ønske om unntak fra innsyn må begrunnes og vurderes konkret.

Et allerede etablert unntak stammer fra diskusjonen mellom de medisinske fakultetene og Kunnskapsdepartementet om stasjonseksamener i medisinstudiet.^{vi} Dette har vært videreformidlet også til andre fakulteter, og blant annet SV har laget en ordning for innsyn i eksamensoppgaver og -løsninger basert på dette. Dette unntaket gjelder imidlertid bare for tilfeller hvor det er aktuelt å bygge opp en stor spørsmålsbank, og det har begrenset overføringsverdi til andre eksamensformer.

Begrunnelser

Sensorveiledningene har sensorkollegiet som primærmålgruppe og må først og fremst utformes slik at de svarer på sensorenes behov for å ivareta prinsippet om lik vurdering av alle besvarelsene. Sensorveiledningene vil imidlertid også kunne tjene som informasjonsdokument for studentene om vurderingen av deres egne besvarelser. De kan gi studentene et bedre grunnlag for å vurdere om de ønsker å klage på karakteren sin, og de kan lette sensorenes arbeid med begrunnelser og klager.

Arbeidsgruppen vil se nærmere på begrunnelser og tilbakemeldinger i neste fase, jf. drøftingen av mandatet ovenfor. Her nøyer gruppen seg med å konstatere at også sensorveiledninger vil være et godt steg videre mot bedre tilbakemeldinger til studentene om eksamensprestasjonene deres. Alle kandidatene har rett til å gjøre seg kjent med sensorveiledningen i etterkant av eksamen, men fagmiljøene bør vurdere hvordan arbeidet med sensorveiledninger bør innrettes slik at det også får en pedagogisk merverdi.

Økonomiske konsekvenser

Arbeidsgruppen er spurt om å bidra til en kostnadsvurdering av de ordningene som foreslås i samarbeid med Enhet for lederstøtte. Kartleggingen av bruk av sensorveiledninger ved fakultetene viste at flere av fakultetene har kommet langt i arbeidet, men de fleste må lage en strategi for å sikre en faglig forsvarlig implementering. Dette reiser spørsmål om hvor mye ressurser som må settes inn våren og høsten 2018.

Arbeidet med sensorveiledninger vil kreve nye former for kollegialt samarbeid internt og med eksterne fagpersoner. I tillegg er det viktig å fremheve at fakultetene må vurdere kapasitet når det gjelder juridiske forhold ved eksamen (for eksempel håndtering av innsynsforespørsler og klager).

Innføring av sensorveiledning på alle eksamener vil være et omfattende tiltak for UiO og medfører for de fleste fakultetene økte ressurser til eksamen både i oppstartfasen og senere når sensorveiledninger er i ordinær bruk. Fakultetene har ulike måter å gi uttelling for løpende eksamens- og sensurarbeid i timeregnskap og tilsvarende, og arbeidet med sensorveiledninger må finne sin plass i denne typen beregningsmåter og timeregnskap.

Erfaringsdeling på tvers av program og emner der det er mulig vil kunne bidra til økt kvalitet. Økt digitalisering vil kunne øke gjenbruk av prinsipper og formater i arbeidet med sensorveiledninger. Fakultetene må vurdere ressursinnsatsen i forhold til økt kvalitet i sensorarbeid og mer generelt i arbeidet med studiekvaliteten.

Anbefalinger:

Sensorveiledninger skal bidra til økt kvalitet i UiOs arbeid med eksamen og sensur, og arbeidet vil innebære et stort løft for universitetet. Det vil være avgjørende å sikre faglig eierskap også i de fagmiljøene som ikke har brukt dette tidligere. I takt med at sensorveiledninger innføres for alle eksamener, bør det legges til rette for deling av erfaringer og god praksis.

På dette grunnlaget vil arbeidsgruppen foreslå følgende felles, generelle retningslinjer for arbeidet med sensorveiledninger:

1. Kravet om sensorveiledninger gjelder for alle eksamener, både skriftlige, muntlige, praktiske og kliniske.

2. Sensorveiledninger utarbeides i tråd med fagenes egenart. De tar utgangspunkt i både programmenes og emnenes læringsutbytte og fagmiljøenes tradisjoner for gjennomføring av eksamen og sensur.
3. Fakultetene skal beskrive sensuropplegget sitt, slik at dette framstår klart og transparent også for studentene og sikrer samsvar mellom læringsutbytte, oppgaver og karakteren som gis.
4. Som hovedregel bør sensorveiledninger foreligge før eller samtidig med eksamensoppgavene. Tidspunkt og metode for offentliggjøring avgjøres på fakultets- eller instituttnivå.
5. Fakultetene får ansvaret for innføring av sensorveiledninger på alle eksamener. Fakultetene bør etablere prosedyrer for utforming av sensorveiledninger og lage en implementeringsplan for arbeidet.

ⁱ Meld. St. 16 (2016-2017) Kultur for kvalitet i høyere utdanning (Kvalitetsmeldingen).

ⁱⁱ Jf. brev til institusjonene 26. september 2017 om forslag til endringer i universitets- og høyskoleloven.

ⁱⁱⁱ [Veiledning for UiOs bruk av nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk](#) ble utarbeidet av Gunnar Handal og Arne Skodvin ved Institutt for pedagogikk. Arbeidet skjedde i en arbeidsgruppe nedsatt av studiekomiteen (nå utdanningskomiteen) og ble ledet av daværende prorektor Inga Bostad.

^{iv} Jf. veiledningen for UiOs bruk av nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk. I veiledningen brukes både «læringsmål» og «læringsutbytte», men i dette dokumentet brukes bare «læringsutbytte».

^v En justerende muntlig eksamen henger nøye sammen med en tidligere eksamen som vanligvis er skriftlig. Det skriftlige arbeidet får en separat karakter, først, men det er karakteren etter muntlig eksamen som blir den endelige karakteren. Hele karakterskalaen kan i prinsippet tas i bruk ved justerende muntlig, men normalt sett vil kandidaten bli stående, eller eventuelt gå én karakter opp eller ned. Denne typen eksamener har egne klageregler.

^{vi} Jf. Kunnskapsdepartementets brev 28. mars 2014 til Universitetet i Bergen om innsyn i eksamensoppgaver.